

K O D U N E

R A A M A T U,

K O G U

Eesti NSV Kultuuriministeerium

Fr. R. Kreutzwaldi nim. Eesti NSV Riiklik Raamatukogu

KODUNE RAAMATUKOGU

Metoodilisi näpunäiteid

Koostanud Hans Jürman

Tallinn

1970

Kaane kujundanud Vello Ranne

2

Tertu Riikliku Ülikooli
Raamatukogu

77675

Vastutav toimetaja E.Ratassepp
Korrektor H. Voosemaa

ДОМАШНЯЯ БИБЛИОТЕКА
Составил Ханс Юрман
На эстонском языке

Trükki antud 8. mail 1970.
Paber 60x84, 1/16. Trükipoognaid 1,5.
Tingtrükipoognaid 1,37. Arvestuspoognaid 1,2.
Trükiarv 2000.Tell. nr.52 . MB-03654.

Fr.R.Kreutzwaldi nim. ENSV Riikliku
Raamatukogu rotaprint. 1970.

Hind 5 kop.

Oleme uhked selle üle, et kuskil mujal maailmas ei levi raamat nii laialdaselt kui Eestis. Meil on hulk kodusid, kus trükiseid tuleb loendada kolme-, vahel koguni neljakohalise arvuga. Vaevalt leidub peret, kellel pole ühtki raamatut või ajakirja. Ka väiksemais kortereis on raamaturiiulile või -kapiile ruumi leitud. Paraku on riialeile või kappidesse pandud köited sageli vaid raamatute kogud. Raamatukogus peaks mõndagi teisiti olema.

Kui avalike raamatukogude tegevus on reglementeeritud ning on olemas metoodika, siis koduste raamatukogude kohta puuduvad üldisemadki soovitused. Nende järele aga on vajadus.

Muidugi ei saa koduse raamatukogu ülesehitust seada avaliku raamatukogu järgi, kellel on hoopis suuremad ülesanded.

Raamatukogunduse teoorias ja praktikas pole piisavalt uuritud seda, millist osa lugemishuviliste inimeste elus etendavad teosed nende erakogudest. Pahatihti nähakse koduses raamatukogus avaliku raamatukogu konkurenti. Tegelikult on aga nii, et õige kirjandussõber ei unusta kunagi teed raamatukogusse, olgu tal kodus trükiseid kui palju tahes. Seda tõendab sotsioloogiline uurimus "Eesti rahvaraamatukogu lugeja 1967".¹

Käesoleva väljaande koostamist ajendas soov juhtida raamatukoguhoidjate tähelepanu lugejate kodustele raamatukogudele. Avalik raamatukogu peab olema koht, kust võib saada juhtnööre isikliku või perekondliku raamatukogu korraldamiseks. Kuid kõnealust brošüüri võib kasutada ka ilma raamatu-

¹ Vt. K. Veskimäe artikkel peatselt ilmuvas kogumikus "Nõukogude Eesti raamatukogundus" IV.

koguhoidja vahenduseta iseseisvalt.

Koostaja palub kõiki, kes on asjast huvitatud, kirjutada oma arvamustest aadressil: Tallinn 1, Raamatukogu plats 1, Pr.R. Kreutzwaldi nim. Eesti NSV Riikliku Raamatukogu teaduse ja metoodika osakond.

IDA ON KODUSE RAAMATUKOGU JAOKS VAJA?

George Bernard Shaw on öelnud: "Tänapäeval inimesed loevad raamatuid, selle asemel, et neid vaadata." See paradoks näib tühja sõnademänguna: milleks kurta, kui kõik loevad. Kirjanik oli nähtavasti mures selle pärast, et inimesed ei hinda raamatut kui inimõtte toodet ja kunstiteost küllalt kõrgelt. Ärgem nähke raamatus üksnes vahendit, kust hankida teadmisi või mille juures mõnusalt aega veeta, need funktsioonid jäävad talle niikuinii. Tunnetagem ka loovat tööd, mida on raamatusse pannud autor, kunstnik, toimetaja, trükkjal, köitja jt., ning seda, et iga trükis on dokument oma ajastust. Sellisest suhtumisest raamatusse saab alguse bibliofiilia. Ilma raamatuharrastuseta aga ei looda õiget kodust raamatukogu.

Raamatu muretsejal peab olema kindel kavatsus teost lugeda. Kahjuks juhtub mõnikord, et raamatuid ostetakse rohkem nagu dekoratsiooniks tuppa, klaaskapis hoidmiseks. Selline kirjanduse soetamine kõneleb võib-olla jõukusest, kuid väljendab samaaegu vaimset tühjust. On veider, kui omanik uhkeldab kaunite köidetega, kuid ei tunne nende sisu. Selle kohta ütleb tabavalt Debora Vaarandi: "Kole saatatus raamatule - muutuda ainult esemeks."

Iga raamatukogu on omalaadne nagu tema valdajagi. Eripära määravad omaniku tööala, haridus, keelteoskus, esteetiline maitse, harrastused, huvialad jms. Kui kodune raama-

tukogu on perekondlik, siis peegelduvad selles kõigi asjaosaliste huvid.

Võidakse küsida, mitmest eksemplarist siis raamatukogu algab. Seda on võimatu kindlaks määrata. Koduses raamatukogus võib olla sadakond või mitusada, suuremates koguni mõni tuhat köidet. Kuid ka paarkümmend hästi valitud teost on raamatukogu. Tähtis pole trükiste arv, vaid eeskätt valik. Isiklikku raamatukokku peaksid kuuluma üksnes need väljaanded, mida armastatakse ja korduvalt kasutatakse. Teos, mida loetakse vaid üks kord, pole koduses raamatukogus omal kohal, seda saab laenukogustki. Tihedad ja asjalikud suhted viimasega tulevad kasuks koduse raamatukogu kujundamisele.

Isikliku raamatukogu suurusel nagu loetavate teoste hulgalgi on piirid. Kui iga päev lugeda 100 lehekülge, teeb see inimese eluaja jooksul kokku kümme tuhat 200-leheküljelist raamatut. Neid, kes seda suudavad, pole palju ja lugemise ulatus ei piirdu isikliku raamatukoguga. Osa trükiteoseid tuleb laenukogudest, teiste isikute käest jm. Püüid soetada endale kõike, mida tahetakse lugeda, on isikliku raamatukogu sisseadmisel väär.

5 000 või 10 000 eksemplari ületab märgatavalt tavalise koduse raamatukogu mahu. Selline kogu on mõeldav näiteks teadlasel, kirjanikul, õppejõul vm., kes vajab kirjasõna oma igapäevases töös.

Esineb ka bibliofiilia haiglast vormi, bibliomaaniat. Sellest nakatatule piisab teadmisest, et tal on olemas üks või teine raamat (või palju trükiseid), ilma et ta kavatseks neid kasutada. Bibliomaan võib mõtlematult kulutada suuri summasid ostudeks või koguni laskuda kuritegelikule raamatute omastamisele.

Koduse raamatukogu omanikul peab olema veidi kollektsionäärivaimu. Kui on kavatsetud midagi koguda, siis ärgu põlatagu hankimisvaeva, näiteks mitmekõitelistest väljaannetest

muretsegem kõik osad. Kui on soov omada kõiki lemmikirjaniku teoseid, tuleb mõne teose pärast käia korduvalt antikvariaadis.

ILLIST KIRJANDUST KOGUDA?

Trükiste valikuta kokkuostmine pole õige. Säärasel kombel tekkinud suured ja korraldamata isiklikud raamatukogud on pigem tülikas kui tuluks. Juhtub sedagi, et niisuguse kogu omanik laenab avalikust raamatukogust teose, mis tal endal on olemas, kuid mida ta ei suuda oma riialeilt üles leida. Selline ebaotstarbekas raamatute hankimine sai meil alguse pärast sõda. Et lugemisvara oli suures osas sõjas hävinud ja uusi teoseid ilmus vähe, osteti kõike, mis välja anti. See harjumus jätkub mingil määral tänini. Teisal osteti valikuga teatud ajava, kuni kapp või riiul sai täis, hilisem täiendamine on päris või peaaegu seisku jäänud.

Iga kodune raamatukogu erineb oma koostiselt teistest. Selles ilmnevad omaniku huvid. Asjaolusid, mis määravad kirjanduse valiku, on palju. Nimetagem siin tähtsamaid.

Isikliku raamatukogu koostis sõltub esmajoones omaniku elukutsest ja tööst. Tänapäeval on raamat mistahes elukutse esindajale niisama tarvilik töövahend kui näiteks puusepale saag ja kingsepale naaskel. Ka koduperenaine vajab teoseid kodumajandusest, lastekasvatusest, kokakunstist, aiandusest jne.

Raamatukogu peegeldab valdaja haridustaset. Kõrgema kooli lõpetanud leidub kodus teoseid, mida ta oma erialal vajab, kuid mis väiksema ettevalmistusega töötajale on kasutud.

Hangitavate teoste piirid määrab keelteoskus. Erandiks on väljaanded, kus pilt domineerib teksti üle, samuti maakaardid ning atlased.

Raamatukogu koostisele avaldavad mõju ka õpingud.

Õppimine üldhariduslikus keskkoolis, tehnikumis, ülikoolis vm. pole raamatuta mõeldav.

Kindla osa moodustavad trükised, milles käsitletakse omaniku huvialasid, näiteks aiandust, fotograafiat, käsitööd, muusikat, sporti jm.

Olulised on omaniku esteetiline maitse ja kunstilised kalduvused. Kujutava kunsti harrastaja kogub kunstiväljaandeid, muusikasõber noote ja muusikakirjandust. Ilukirjanduses on igaühel oma eelisžanrid, lemmikautorid ja -teosed.

Kodusesse raamatukogusse muretsetava kirjanduse võib jaotada rühmadesse.

Ükski raamatukogu pole mõeldav testmeteosteta. Viimased on abiks mitmesuguste faktide leidmisel, andmete täpsustamisel ning tundmatute sõnade ja mõistete selgitamisel. Nendest kogutagu eeskätt järgmist laadi trükiseid:

sõnastikud (õigekeelsuse, võõrsõnade, olenevalt keeleoskusest vene-eesti, inglise-eesti, eesti-saksa jt.);

leksikonid (filosoofia, poliitilise ökonomia jne.). Et neid on eesti keeles vähe ilmunud, tuleb hankida ka venekeelseid ja meil müüdavaid Saksa DV väljaandeid;

üldentsüklopeediad: "Eesti nõukogude entsüklopeedia", "Большая советская энциклопедия" (3. väljaanne ilmub 30 köites),

"Малая советская энциклопедия" (3. väljaanne sisaldab 10 köidet ja 1 köite registritega), "Энциклопедический словарь" (2 köites), "Eesti entsüklopeedia" (8 köidet, 1932-1937), "Meyers neues Lexikon" (8 köidet, millele lisandus täiendusköide) jt.;

atlased ja maakaardid, näit. "Атлас мира" (ilmunud mitmes erineva suurusega väljaandes). Vaatamata keeleoskusele, on kasutatavad meil saada olevad Saksa DV atlased.

Teatmeteostena tulevad arvesse veel kalendrid, reisijuhid, käsiraamatud (Tervishoiu käsiraamat. 1.-2. kd. Tln., 1961-1962) jms.

Ühte rühma kuuluvad marksismi-leninismi klassikute teosed, näiteks K. Marxi, F. Engelsi ja V. I. Lenini kahe- ja kolmeköitelised valimikud, ning tähtsamad NLKP dokumendid.

Muu teadusliku kirjanduse hulgas on esikohal väljaanded omaniku kutsealalt. Eriti vääriavad soetamist käsiraamatud ja teised ülevaatlikud teosed, mida vajatakse järjekindlalt igapäevases töös või teadmiste täiendamisel, näiteks aianduse ning köögiviljanduse käsiraamatud aedniku riiulil jne.

Sama tüüpi trükiseid tuleb hankida ka omaniku harrastajalade kohta, nagu "Matkatarkuste taskuraamat", "Fotoamatööri käsiraamat" jt.

Ühe osa raamatukogust moodustavad õpikud ja muud õppevahendid. Osa neist on kasutatavad pärast õpingute lõpetamist käsiraamatuina. Teisi võib säilitada kui asitõendeid läbitõetatud aine kohta. Nii võiks iga isikliku raamatukogu nurgakiviks olla aabits, millest omanik lugemise selgeks õppis.

Peale loetletute leidub koduses raamatukogus muid mitteilukirjanduslikke teoseid. Siia kuuluvad enamasti populaarteaduslik kirjandus ja populaarsed väljaanded ühiskondlik-politiliste probleemide, loodusteaduste, tehnika, pedagoogika, arstiteaduse, ajaloo, geograafia jm. kohta, kunsti- ja fotoalbumid, mitmesuguseid paiku tutvustavad brošüürid, noodid jne. Nende valiku ja ulatuse määrab valdaja huvid ja kalduvuste ring. Peaaegu igasse raamatukogusse leiavad tee reisi- kirjeldused, elulood ja memuaarid.

Ilukirjandust on eranditult igas koduses raamatukogus. Sageli moodustab see raamataist enamiku. Kuid alati kehtib nõue osta ainult seda, mille vastu on püsiv huvi. Selistatakse teatud žanre (romaanid, novellid, luule, teaduslik fantastika, ajaloolised ja biograafilised romaanid vm.), eesti või mõne teise rahva kirjandust, klassikat või kaasaegseid teoseid, üht või teist autorit jne. Teadlik raamatuharrastaja hangib endale ka kirjandusteaduslikke ja -kriitilisi teoseid, näiteks 5-köitelise "Eesti kirjanduse ajaloo" (ilmunud seni 3 köidet), lemmikautorite biograafiad jms.

Kodus, kus on lapsi, leidub alati lastekirjandust. Seda tuleb valida eakohasuse printsiibil, et noortele lugejatele pakkuda sobivaid ja jõukohaseid teoseid. Tihti on raa-

matuile trükitud märkus: koolieelikuile, nooremale (1.-4.kl.), keskmisele (5.-8.kl.) või vanemale (9.-11. kl.) koolilasele. See määrang võib mõnel juhul tunduda tinglikuna ja ei pruugi olla ainumäärav. Et lugemine ja palade valik oleksid kooskõlas pedagoogika nõuetega, peab laps koduse raamatukogu kõrval tingimata kasutama kooli-, laste- või muud rahvaraamatukogu. Koolieelikuile on vaja jutte ja värsse ette lugeda ning seletada raamatuis leiduvaid pilte.

Igas peres tellitakse või ostetakse perioodilisi väljaandeid. Ajalehti säilitatakse koduses raamatukogus väga harva. Küll aga tasuks koguda ajakirjade aastakomplekte. Briti tähtsad on omaniku erialal ilmuvad ajakirjad, kuid korraldvalt võib lugeda ka üldisi, populaarteaduslikke või kirjanduslikke ajakirju. Ajakiri on raamatukogus täisväärtuslik siis, kui on koos terve aastakõigu numbrid ühes aasta lõpul ilmunud sissekorraga.

Ajalehes avaldatu aegub kiiresti, kuid huviokkuvaid kirjutisi võib vilja lõigata. Neid säilitatakse teemade järvi kaante vahel või mappides. Sobiva suurusega mappides võib hoida ka ajakirjakomplekte.

KUIDAS VALIDA RAAMATUID?

Raamatuhuviline peab teadma, kust saada andmeid ilmunud ja ilmuva kirjanduse kohta. Selles aitavad teda mitmesugused bibliograafiaväljaanded ja suhtlemine raamatukaupluste ning raamatukogudega.

Kiireim informatsioon uudisteoste kohta jõuab lugejani ajakirjanduse vahendusel. Hästi täidab oma ülesandeid "Sirbi ja Vasara" rubriik "Uusi raamatuid". Tähelepanu tuleb pöörata ka teiste ajalehtede ning ajakirjade bibliograafia ja kriitika veerule, kus loetellakse uusi raamatuid ja antakse hinnanguid teostele.

Kasutada tuleb bibliograafiaväljaandeid, nagu soovitusnimestikke, kirjanduse loetelusid raamatuis, erialabibliograafiaid jne. Oma osa etendavad raamatukauplustes levitatavad reklaambrošüürid.

Täieliku ülevaate Eesti NSV trükiteodangust annab "Raamatukroonika", mis ilmub kvartaliti. Vanemaist aastakäikudest (alates 1944.a.) leiab informatsiooni varem väljaantu kohta. "Raamatukroonika" registreerib ka neid (eriti ametkondlikke) trükiseid, mis tavalises korras raamatukauplustesse müügile ei jõua. Rõõbiti "Raamatukroonikaga" tuleb heita pilk "Artiklite ja Retsensioonide Kroonikale". Huvipakkuvate alade läbi vaatamine juhatab kätte ajakirju, jätkväljaandeid ja kogumikke, millede hankimine on vajalik.

Vene ja teiste NSV Liidu rahvaste keeltes ilmunud raamatuis annab täieliku ülevaate "Книжная летопись". Kiiresti saab äsjailmunud kirjanduse kohta andmeid nädalalehest "Книжное обозрение".

Ilmunud raamatutega on võimalik tutvuda avalikes raamatukogudes, kus korraldatakse uudisteoste näitusi, esitatakse bibliograafilisi ülevaateid jm. Valiku tegemisel kuluvad mارجaks ära raamatukoguhoidja nõuanded.

Teadlik raamatusõber püüab kursis olla ka eelteadetega ilmuva kirjanduse kohta, muidu võib ta nii mõnestki heast teosest ilma jääda. Selles abistavad teda kirjastuste temaatilised plaanid. Neid antakse välja enamasti sügisel järgmise aasta kohta. Koduse raamatukogu omanikul tuleb läbi vaadata "Eesti Raamatu", "Kunsti" ja "Valguse" plaan ning Moskva, Leningradi ja teiste kirjastuste omadest need, mis oma profiili poolest huvi pakuvad. Kõnesolevaid plaane täiendavad Vabariikliku Raamatukaubastu igakuine "Tellimisleht" ja üleliiduline "Бланк для заказов".

Üks mooduseid on teoste, eriti teaduslike väljaannete ettetellimine raamatukaupluste kaudu, mis tagab soovitud trükiste saamise.

Ettetellimise korras tuleb muretseda mõningaid mitmeköi-

telisi raamatuid (entsüklopeediad, kogutud teosed jm.) ning sarja. Sarja väljakuulutamisel tehakse teatavaks ka selle siu. Tuleb kaaluda, kas tellida terve sari või piirduda mõne ande ostmisega, et mitte koguda riiulile tarbetuid teoseid, mille vastu puudub huvi. Mitmekõitelise väljaande puhul saab olla ainult üks otsus: kas jätta tellimata-ostmata või muretseda kõik köited. Ei ole mõeldav soetada mõnest teatme-(entsüklopeedia) või ülevaate-teosest ("Eesti kirjanduse ajalugu") üksikuid köiteid.

Enamik raamatuid ostetakse kauplustest. Kirjandussõber peaks olema kontaktis 1-2 kauplusega, kus ta käib järjekindlalt ja vormistab ettetellimised. Selline suhtlemine on kasuks mõlemale poolele: raamatukogu omanik saab paremini kätte teda huvitavad teosed ja kauplus teab arvestada tellijatega. Erialakirjandust on soovitatav muretseda spetsiaalsest kauplusest, näiteks ühiskondlik-poliitilisi väljaandeid Tallinnast, Pärnu mnt. 10, tehnika- ja meditsiiniraamatuid Lenini pst. 7, pedagoogikakirjandust Pärnu mnt. 76, noote Vaksali tn. 1. Tartus täidavad neid ülesandeid kauplused "Teadus" - Ülikooli tn. 1 ja "Helikiri" - Nõukogude väljak 11.

Pruugitud ja varem ilmunud raamatuid saab antikvariaatidest (Tallinn, Müüdi tn. 3 ; Tartu, Riia tn. 35). Need ostavad ja müüvad kirjandust igasuguses vanuses ja kõigis keeltes. Rajoonikeskustes jt. suuremates raamatukauplustes müüakse-ostetakse ainult alates 1947. a. NSV Liidus ilmunud kasutatud väljaandeid.

Üks kirjanduse tellimise viise on "Raamat postiga" ("Книга-почтой"). Selleks esitatakse oma soov kauplusele. Tavaline kord on, et raamat saadetakse lunasaadetisena soovitud aadressil. Tellija saab paki kätte, kui tasub postiasutusse teosgi hinna ja saatekulud. See moodus on seotud lisakuludega, kuid seda tuleb kasutada teoste muretsemiseks kaugel asuvatest raamatukauplustest. Tellida võib igasuguseid teoseid. Sealjuures peavad andmed tellitava raamatu kohta olema täpsed: autor (eesnime või initsiaalidega), pealkiri, köite number, soovitatav on näidata ka kirjastus, ilmumiskoht ja -aeg.

"Raamat postiga" aadressid on:

Tallinn, postkast 199, "Raamat postiga";

Tartu, postkott 85, "Raamat postiga";
Moskva B-168, ul. Kržžanovskovo, 14, Magazin № 93;
Leningrad D-186, Nevskij prospekt, 28, "Dom knigi";
Kiev, ul. Popudrenko, 26, "Kniga-pochtõj";
Minsk, Leninский prospekt, 19, Centralный knižnij magazin;
Vilnyus, ul. Lyudõ Girõs, 22, Magazin № 18, "Kniga-pochtõj";
Riga 24, ul. Kvelõs, 15, "Kniga-pochtõj".

Teiste "Raamat postiga" kaupluste aadressid on antud ajalehes "Книжное обозрение", 25. jaanuarist 1969.

Ajalentede ja ajakirjade ettetellimisi võtavad vastu sideasutused ja "Ajakirjandusliit". Praktiline on tellida ajakirju korraga pikemaks ajaks, näiteks aastaks. Tellimuste vastuvõtmine järgmiseks aastaks algab tavaliselt 1. septembril. Tuleb silmas pidada vormistamise tähtaegu. Hilinemise korral jäädakse väljaandest ilma vähemalt kuu jooksul. Mõnd ajakirja saab tellida üksnes kvartalite kaupa. Ajakirjadena võib tellida ka raamatuserju, näiteks "Loomingu" Raamatukogu".

Ülevaate ajakirjade ja ajalehtede valikust annavad mitmesugused "Ajakirjandusliidu" kataloogid. Isikliku raamatukogu omanikul on parem kasutada temaatilisi katalooge, kus ajakirjad on rühmitatud sisu järgi.

Kodusesse raamatukogusse satub trükiteoseid, mida hiljem enam ei vajata, näiteks ajutise tähtsusega brošüürid, õppevahendid, ajakirjade üksiknumbrid, ajalehed jm. Nii tundub ilukirjandusteose varasem trükk liigsena, kui sama raamat on olemas kogutud teoste sarjas. Mittekasutatavad raamatud enamasti hävitatakse. Iga sellise sammu puhul tuleb siiski enne mõelda. Võib-olla tunnevad teose vastu huvi teised inimesed? Siis saab raamatu realiseerida antikvariaadis või raamatukaupluse vastavas osakonnas. Mõeldav on ka teoste kinkimine lähimale raamatukogule, kes võtab need tänuga vastu.

Varasemate väljaannete (enne Teist maailmasõda ja eelmisel sajandil ilmunud) vastu võivad huvi tunda teaduslikud raa-

matukogud². Sageli ei osata hinnata vanu kalendreid, õpikuid, ajalehti ja -kirju, organisatsioonide aruandeid, juhutrukiseid jms. Ometi on just need sageli hävinud viimsete eksemplarideni. Kuuridest, vanadest talunitadest jm. võib päevavalgele tulla teoseid, mida on aastaid otsitud. Eesti raamat kuni 1860. aastani on eranditult haruldus, kuid palju rariteete leidub ka aastail 1861-1940 ilmunud trükiste hulgas.

K

UIDAS RAAMATUID KOGUKS KORRALDADA?

Raamatud tuleb paigutada süsteemi järgi. Iga teos peaks olema kergesti leitav ja raamaturiilul või -kapp kooskõlas ruumi sisustusega. Rahva- jt. raamatukogudes on selle kohta olemas täpsed eeskirjad. Koduse raamatukogu sisseseadmisel saab neid kasutada vaid osaliselt või kohandatult.

Raamatu omanik märgib mingil viisil teosesse oma nime. Raamatukogud kasutavad selleks templit. Koduse raamatukogu tempel olgu nägusa peene šrifti ja väikeste mõõtudega. Mõeldav on nime käsitsi kirjutamine (ka koos raamatu omandamise koha ja kuupäevaga), kuid seda ei tohiks teha tiitellehele. Viimane peab jääma nii, nagu see raamatus on. Nime võib märkida tiitel- lehe pöördele, kaitselehele, kaane siseküljele vm. Soovitav on, et nimi oleks alati samas kohas. Kirjutada tuleks grafiit- pliatsiga, see rikub vähem paberit. Nime kirjutamise otstarve on näidata omanikku. Varguse eest ei kaitse teost nime mistahes kujul jäädvustamine.

Ilusaim omanikumärk on eksliibris ehk raamatuviit, mis

---

² Fr. R. Kreutzwaldi nim. Eesti NSV Riiklik Raamatukogu, Tallinn 1, Raamatukogu plats 1;

Fr. R. Kreutzwaldi nim. Kirjandusmuuseumi arhiivraamatukogu, Tartu, Vanemuise 42;

Tartu Riikliku Ülikooli Teaduslik Raamatukogu, Tartu, Toomemägi;

Eesti NSV Teaduste Akadeemia Teaduslik Raamatukogu, Tallinn, Lenini pst. 10.

kleebitakse esikaane siseküljele. Klišee võib tellida otse kunstnikult või Eesti Kunstifondi Kunstisalongi kaudu (Tallinn, Võidu väljak 6, telefon 479-48). Raamatuviltu trükib trükikoda "Oktoober" (Tallinn, Kreutzwaldi tn. 24; telefon 218-58). Selleks on vaja tellijal esitada töökohta direktsi-ooni või ametiühingukomitee kinnitusega avaldus.

Raamatute nimestikku, nagu see on raamatukogudes põhinimestiku ehk inventariraamatu näol, kuhu kõik saadud teosed järjest sisse kirjutatakse, pole erakogus tarvis. Ka pole mõtet raamatuid nummerdada. Numeratsioon ei näita raamatukogu suurust, sest trükiseid (brošüüre) langeb vahel välja. Küll aga võib teha kataloogi, kust saab alati pildi raamatukogu koostisest.

Kataloogi koostamise printsiibid on mitmesugused.

Alfabeetilises kataloogis on teosed registreeritud autorite ja (anonüümsete teoste) pealkirjade järgi tähestikuliselt.

Süsteematises kataloogis rühmitatakse raamatuid teadusalade järgi.

Märksõnakataloogis koondatakse igasse rubriiki teosed, milledes käsitletakse ühe ja sama märksõnaga iseloomustatavat teemat.

Vormilt praktilisim on kaartkataloog, sest selle üldisse järjestusse saab liita uute raamatute kaarte ja eemaldada väljelanenud teoste omi. Kataloogi jaoks võidakse võtta ka vihik, mille leheküljed jaotatakse enne tähestiku, süstemaatilise kataloogi rubriikide või märksõnade järgi. Kuid vihikus on võimatu pidada täpset järjestust ja aeg-ajalt tuleb terve kataloog ümber kirjutada. Kaartkataloogis kasutagu rahvusvahelist formaati 7,5 x 12,5 cm. Kaardid paigutatakse sobiva suurusega kasti või laekasse.

Avalikes raamatukogudes juhendatakse kataloogimisreegl³est. Koduse raamatukoga jaoks on need keerulised. Minimaalsed, mis kataloogikaardile tuleb kanda, on järgmised.

³ Raamatukoguhoidja käsiraamat. Tlk., 1964, lk. 117-147; K. Veskimägi. Kataloogimisreeglid rahvaraamatukogudele. Tlk., 1960. 152 lk.

Tammsaare, A. H.

Tõde ja õigus. 1. kd. Tln., ERK,
1964. 556 lk.

0

Õngemeeste meenutusi. Tln., Val-

gus' 1969. 176 lk.

0

Keel ja Kirjandus. 12. ar. Tln.

Perioodika' 1969.

0

Miinumandmetega kaardid.

Alfabeetilise kataloogi kaardid paigutatakse tähestiku järgi. Ühe autori teosed järjestatakse omavahel pealkirjade, mitmekõitelised teosed köidete numbrite järgi. Eesti-, soome-, vene-, inglise- jm. keelsed raamatud on eraldi järjestatud. Keelte ja tähtede eraldamiseks kasutatakse vahekaarte. Viimased on kataloogikaardi suurusel, kuid väljega (kaartide vahelt väljaulatuv kõrgem osa), millele kantakse täht, märksõna või kirjandusliik.

Märksõnakataloogi koostamiseks tuleb enne välja töötada märksõnastik raamatukogus leiduvate alade, mõistete, nimetuste ja teemade kohta. Igale sellisele rubriigile kirjutatakse vahekaart, näiteks

Keelesõnastikud

Keeleteadus

Keemia

Keraamika

Keskaeg

Kino

Kirjandus

- eesti

- inglise

- prantsuse

- vene

Kirjandusajalugu

Sistemaatilise kataloogi sisseseadmisel võib eeskuj⁴ võtta rahvaraamatukogudes kasutatavast liigitussüsteemist. Tuleb valida liigid, millist kirjandust kellegi raamatukogus leidub. Pealiigid on järgmised:

0 Üldteosed

1 Filosoofia. Psühholoogia. Loogika

2 Ateism

3K Marksism-leninism

3 Ühiskondlik-poliitiline kirjandus

37 Pedagoogika

---

⁴ Raamatukoguhoidja käsiraamat. Tln., 1964, lk. 157-192.

- 4 Keeleteadus
- 5 Loodusteadus. Matemaatika
- 5A Antropoloogia. Inimese anatoomia ja füsioloogia
- 61 Arstiteadus. Tervishoid
- 6 Tehnika
- 63 Põllumajandus
- 7 Kunst. Muusika. Teater
- 7A Kehakultuur ja sport
- 8 Kirjandusteadus
- 9 Ajalugu
- 91 Geograafia
- Ilukirjandus
- Lastekirjandus

Esitatud jaotus on väga üldjooneline. Väiksemais kogudes tuleb jaotused, milles leidub ainult mõningaid raamatuid, ühendada pealkirja "Muud liigid" alla. Igas raamatukogus peab mõne liigi jaotama täpsemalt, näit. ilukirjanduse maade järgi (eesti, saksa, prantsuse, läti jm.), teosed raamatukogu omamiku eri- ja harrastusaladelt alaliikide kaupa, sest neist on raamatuid ohtramini. Selleks saab kasutada liigitustabeleid.

Soovitav on, et ühte liiki, s.o. ühe vahekaardi taha ei koguneks rohkem kui 20-30 kaarti. Raamatukogu kasvades tehakse juurde uusi täpsemaid jaotusi.

Mii süstemaatilises kui ka märksõnakataloogis ühendatakse ühte rubriiki raamatud, vaatamata keelele.

Kataloog näitab, milliseid teoseid raamatukogus leidub. Asukoha märkimine võib osutada tarvilikuks suuremais kogudes. Selleks tuleb riiulid nummerdada ja number märkida kataloogikaardi vasakusse ülanurka. Seda tehakse pliitsiga, et oleks hõlpus muudatusi teha.

Koduse raamatukogu kataloogi võib (eriti erialakirjanduse kohta) valmistada perfokaartidest. Enne aga tuleb selgeks õpida nende kaartide kasutamine.

Raamatute paigutamiseks on vaja riiulit või kappi. Kumba valida, seda otsustab igaüks ise. Riiuli eeliseks on see, et

ta vähema ruumikuluga mahutab rohkem ja raamatuid on kergem kätte saada. Kapp nõuab suuremat pinda, kuid kaitseb trükiseid paremini tolmu eest.

Nüüdisaja sektsioonmööbel võimaldab mõlemaid mooduseid ühendada. Raamatukogu kasvades võib sellele mööblile uusi osi juurde muretseda. Kes tahab ise riiuleid valmistada, leiab jooniseid ajakirjadest "Kunst ja Kodu" (1958, nr. 2, lk. 8-9) ja "Nõukogude Naine" (1962, nr. 11, lk. 28).

Kui aastas hankida 50 uut raamatut, siis on neile tarvis riiuli (kapi) lauditel vähemalt 1 jooksev meeter ruumi. 1 m laiune 7 laudiga riiul mahutab umbes 300-400 keskmiselt 200-leheküljelist raamatut.

On soovitatav hoiduda riiuleist (kappidest), mis on nii sügavad, et raamatud tuleb panna kahte või koguni kolme ritta. Sel juhul on teoste leidmine alati seotud suurte ebamugavustega ja nad saavad kannatada. Pigem paigutatagu riiulid kasvõi laeni. Kõrgemal võivad olla harvemini loetavad teosed. Tavaliselt muretsetakse meetrilaiused riiulid. Laiemad laudid vajuvad raskuse all kaardu. Olulised on ka riiuli (kapi) sügavus ja laudite vahed. 23 cm sügava ja 25 cm kõrge laudivahega riiul mahutab suurema osa raamatuist. Mõned vahed peaksid olema 31 cm kõrged, suures formaadis entsüklopeediate, atlaste, albumite, ajakirjade jm. jaoks. On hea, kui laudeid saab üles- või allapoole tõsta.

Raamatud asetame riiuleile püsti, selg väljapoole.

Suuri albumeid ja õhukesi ajakirju on sobiv hoida lamavas asendis. Riiul on nägus, kui köited on rivistatud nii, et seljad on laudi eesservaga ühel joonel.

Kuidas raamatuid paigutada? Mitte ostmise järjekorras. Sel juhul on neid raske üles leida ja riiulid näivad inetud. Seepärast polegi mõtet raamatuid nummerdada. Samuti ei saa panna kõiki raamatuid ühisesse alfabeetilisse järjestusse. Kõige olulisem on sisuline (osalt ka formaalne) jaotus rühma-kaupa.

Ühtset süsteemi trükiste paigutamiseks kodustes raamatukogudes pole võimalik anda. Ühelt poolt on tähtis luua sisulisi

rühmi, teiselt poolt tuleks mõnda tüüpi raamatud asetada eraldi. Formaati ja väline kujundus viivad mõne teose väljapoole sisulist jaotamist. Tuleb arvestada ka trükiste säilitamise nõudeid, riigili esteetilist külge ja raamatute hõlpsat kättesaadavust.

Eraldi lauditele pannakse suureformaadilised raamatud, noodid ja ajakirjad.

Väliskujundusest lähtudes võib kokku panna sarjad, igalüks omaette järjestuses, näiteks "Suuri sõnameistreid", "Maailm ja mõnda", "'Loomingu" Raamatukogu" jt. See muudab riiguli kaunimaks.

Erakogus pole sugugi vaja eraldada raamatuid keelte järgi. Kirjandus omaniku tööalalt kõigis keeltes kuulugu alati kokku. Originaalsete kirjandusteostega olgu koos sama autori tööde tõlked.

Kõige käepärasematele lauditele pannakse teatmeteosed ja muud raamatud, mida kasutatakse tihti. Sinna on soovitatav jätta ruumi teoste jaoks, mida parajasti loetakse, samuti laenukogudest saadud trükiste jaoks, et nad omadega segi ei läheks.

Perekonna raamatukogu puhul moodustavad iga asjaosalise erialased raamatud omaette rühma. Teatmeteosed ja kogu üldharriduslik ning meelelahutuslik kirjandus on aga võrdselt kõigi pärralt.

Teised raamatud paigutatakse riiguleile rühmadena. Igas rühmas võib teosed järjestada tähestikuliselt.

Alljärgnevalt anname ühe raamatute rühmitamise näidise.

Teatmeteosed

Teosed omaniku erialalt (harrastusaladelt, iga ala eraldi)

Ühiskondlik-poliitiline kirjandus

Vajaduse korral jaotatult: marksism-leninism
poliitika
majandus
õigus
pedagoogika
filosoofia
psühholoogia jne.

Teaduslik ja populaarteaduslik kirjandus

Võimalikud jaotused : loodusteadused

tehnika

põllumajandus ja aiandus

meditsiin

sport

kunst (selle hulgas:

arhitektuur ja tarbekunst,

kujutav kunst, teater,

muusika)

mälestused ja elulood

reisikirjad ja geograafia

kirjandusteadus jne.

Ilukirjandus

Jaotused: eesti

vene

teiste NSV Liidu rahvaste, näit. läti

leedu jne.

välismaa rahvaste kirjandus, näit. inglise

saksa

soome

jne.

Lastekirjandus

Ajakirjad

Suures formaadis raamatud

Eraldi paigutatud sarjad

Ülaltoodud skeem ei näita rühmadevahelist järjestust.

Selle määravad raamatukogu koostis, ruum riivleil ja valdaja huvid. Alajaotustest kasutatagu neid, kus raamatuid rohkesti, täiendavaid juhiseid alajaotuste kohta saab liigitustabelist. Nii tuleb turismikirjandus eraldada reisikirjadest ja geograafiaraamatuist. Reisil ostetud brošüürid, prospektid, kaardid, plaanid ja pildid kogutakse eraldi mappidesse. Sel viisil aitavad nad nähtut-kuuldut hästi meenutada. Samasse rühma kuuluvad Eesti linnu ja maakohti tutvustavad väljaanded.

Lastekirjanduse riiulid olgu laste endi korras hoida. Nende raamatud tuleb jaotada vanuseastmete järgi, igale lapsele oma koht riiulil. Lasteraamatuid on soovitatav alles hoida ka siis, kui laps on neist üle kasvanud. Nii hakkab aegamööda välja kujunema tema oma raamatukogu.

UIDAS HOOLDADA RAAMATUKOGU?

Raamatute paremaks säilitamiseks on vaja täita hügieeni-nõudeid.

Teosed pannakse riiulile püsti ja kantakse hoolt selle eest, et nad pooleldi täidetud laudil kaldu ei vajuks. Vastasel korral kooldub kõide, eriti kannatavad paksud ja rasked ning pehmete kaantega raamatud. Trükiseid võib ka lapiti asetada. See moodus on mõeldav suurte formaatide puhul, kuid nõnda on raamatuid raske kätte saada. Parem asetatagu köidete kõrvale raamatutugi, mis hoiab neid püsti.

Riiulit ei tohi liiga täis panna. Sel juhul kannatavad raamatud nii võtmisel kui tagasipanekul. Et trükised vajavad õhku, avatakse vahete-vahel kapp.

Suurimaid paberi vaenlasi on tolm, mis ladestub eriti raamatute ülaserivadele. Mõnikord tuleb raamatuid tolmust puhastada. Selleks kasutatakse tolmuimejat või pehmet riidelappi. Paar korda aastas tehakse suurpuhastus, tõstetakse raamatud laudihaaval välja ja eemaldatakse tolmu.

Raamaturiiul tuleks asetada toas nii, et päike peale ei paistaks. Päikesekiired pleegitavad raamatu, paber ja köitematerjal kuivab ja praguneb. Raamatuid ei tohi panna küttekahade (ahjud, radiaatorid) lähedusse, kus temperatuuri vaheldus ja õhu liigne kuivus kahjustavad.

Samuti riknevad niiskesse kohta (kütmata ruumidesse) jäetud raamatud. Neisse tulevad inetud kollased plekid. Kriitpaberile trükitud raamatuil või tabeliil kleepuvad lehed kokku. Tekib hallitus, mis sööb läbi kõite ja paberi.

Niiskunud raamat asetatakse õhurikkase kohta kuivama.

Hallitusejälgedega kõide pühitakse üle formaliinilahuses (2 %) niisutatud lapiga. Ühtlasi tuleb üle pühkida riiul. Samaks ots-
tarbeks on kasutatud ka desinsekti või tümoolpiirituselahust.
Peab silmas pidama, et lapp oleks vaid veidi niiske. Liiga mär-
ja lapiga võidakse olukorda hoopis halvendada. Seepärast on
tähtis pärast pühkimist lasta raamatuil ja riiuleil hästi kuiva-
da.

Leidub muidki raamatukahjureid: mitmesuguseid putukaid
ja närilisi. Eriti himustavad nad kõite osi, kus on kasutatud
kliistrit (raamatu selg, kaaned ja viimaste ühenduskoht). Raa-
matud, kus leidub koiauke, millest pudeneb puru, tuleks desin-
fitseerida.

Mida arvata kodusesse raamatukogusse kuuluvate teoste
laenamisest sõpradele ja tuttavatele? Harilikult on need mõel-
dud isiklikuks kasutamiseks ega kuulu laenutamisele. Enamikul
juhtudel saab sama raamatut hõlpsasti avalikust raamatukogust.
Naabri lugemisvajadusi rahuldab palju paremini rahvaraamatukogu.

Kui aga midagi välja laenata, siis tuleks selle kohta pi-
dada arvestust vihikus või märkmikus. Nii saab kontrollida raa-
matute tagastamist.

Ja omanik ise pangu kõik läbiloetud või kasutatud raama-
tud oma kohale tagasi.

Kulunud ja lagununud trükised lastakse kõita. Soejuures
ärgu unustatagu kaant ja illustreeritud kaaneümbrist. Kõita
tuleks ka ajakirju koos sisukordadega.

Heavalikuline hoolikalt korras peetav kodune raamatukogu
pakub omanikule suurepäraseid võimalusi teadmiste täiendamiseks
ja kunstielamuste saamiseks.

S i s u k o r d

Sissejuhatavat	3
Mida on koduse raamatukogu jaoks vaja?...	4
Millist kirjandust koguda?	6
Kuidas valida raamatuid?	9
Kuidas raamatuid koguks korraldada?	13
Kuidas hooldada raamatukogu?	22

A-

30925

77 675

HIND 5 KOP.

TÜ RAAMATUKOGU

1 0300 00485925 4